

Peruans a Xile: el repte de l'educació intercultural

06/2007 - Sociologia.

Els peruans són actualment el col·lectiu de major presència a Xile. Aquest fenomen ha provocat el sorgiment d'actituds de discriminació, xenofòbia i racisme de part de la població xilena. D'aquí la importància que adquireix l'educació intercultural com a mecanisme per promoure des de l'escola relacions molt més solidàries i democràtiques basades en l'acceptació i el respecte mutu. Aquesta tesi ha estudiat aquesta realitat.

Xile, que, durant la dècada del 90 del segle passat, s'ha transformat en pol d'atracció per a diversos grups migrants provinents de la regió latinoamericana, especialment peruans, qui actualment són el col·lectiu de major presència al país. Aquest fenomen ha provocat el sorgiment d'actituds de discriminació, xenofòbia i racisme de part de la població xilena. D'aquí la importància que adquireix l'educació intercultural a la nostra societat, com a mecanisme per promoure des de l'escola relacions molt més solidàries i democràtiques basades en l'acceptació i el respecte mutu.

En aquest sentit, aquesta recerca es centra en tres àmbits de discussió relacionats entre sí: d'una banda, el que es refereix al tractament teòric de l'educació intercultural; d'una altra, el seu abordatge polític; i, per últim, la presentació d'una etnografia que descriu tant els temes associats a la presència dels peruans a Xile, com el que passa a dos centres educatius de la comuna de Santiago que reben estudiants d'aquesta nacionalitat.

La primera part presenta una reflexió teòrico-educativa, tot assenyalant les justificacions que des de la realitat escolar atorguen pertinència i sentit a l'educació intercultural. També es recorre a la forma en què l'antropologia ha abordat els temes educatius i el recorregut teòric de la disciplina. En l'intent per definir i escurçar aquest àmbit, dos són els aspectes fonamentals que es desenvolupen: el primer d'ells apunta a mostrar la importància del conflicte cultural que es dona a l'interior de les escoles amb presència de grups diversos, després, i com a conseqüència d'aquest esdeveniment, el problema de la desigualtat social que pateixen els que s'adscriuen als dominis propis dels grups minoritaris.

Finalment, s'aborden els supòsits ètics i els èmfasis que l'educació intercultural busca relevar a les escoles, junt amb les modificacions i reformes que requereix la seva implementació en contextos marcats per la diversitat i que senyalen tres situacions centrals: creences i actituds dels docents i directius, les transformacions del currículum i l'estructura escolar.

La segona part analitza la dimensió política de l'educació intercultural, val a dir, les formes precises d'encarar a través de normatives, lleis i regulacions els conflictes que neixen d'una quotidianitat sempre dinàmica. El supòsit és que la reflexió educativa té el seu correlat en lo polític. Per això, aquí s'exposen les qüestions que en aquest àmbit són inherents a l'educació intercultural. Primer, s'intenta situar el rol d'aquella al marc de l'estat nació, explicitant com s'insereix a la seva estructura, determinant l'exercici de la ciutadania i els drets que es dedueixen d'aquesta condició. En segon lloc, s'exposa breument el desenvolupament de l'educació intercultural des d'una perspectiva política al context llatinoamericà, per, posteriorment, endinsar-se en una breu descripció dels casos de Mèxic, Bolívia i Xile, en tant que discursos representatius de la situació d'aquest costat del món.

Per últim, la tercera part (formalment una recerca que inclou treball de camp), es realitza a partir d'un intent per recopilar els antecedents propis del fenomen de la immigració a Xile en tres nivells: primer, en quant a estudis de caràcter nacional que quantifiquen i descriuen la presència dels peruans al país, després, la forma en què la societat construeix discursos excloents envers ells o com aquests es repliquen a nivell dels barris i, per últim, la manera com les escoles reproduïen aquests discursos.

A la base del treball de camp hi ha una hipòtesi que sosté que, en la mesura que els establiments educacionals amb presència de grups minoritaris implementin processos educatius basats en el reconeixement de la diversitat, la seva major visibilitat i la seva utilització com a recurs per a l'aprenentatge, assoliran una millor inserció d'aquells estudiants a les dinàmiques quotidianes de l'escola i permetran que es vinculin des de l'acceptació i el respecte mutu, trencant, així, la lògica relacional que prima a nivell de la societat i els barris.

En termes pràctics, es van seleccionar dos centres de la comuna de Santiago amb l'objectiu de conèixer els processos educatius dels estudiants peruans i la forma en que l'escola genera pràctiques excloents. Per provar la hipòtesi es va continuar la recerca només amb un d'ells, degut a que promou accions d'integració, generant un clima d'acceptació de la diversitat i respecte pels seus estudiants peruans.

En aquest sentit, els resultats obtinguts després del treball de camp permeten corroborar el supòsit inicial, assenyalant, no obstant, una sèrie de factors -i en diferents nivells- que requereixen ser potenciats amb l'objectiu d'assolir un desenvolupament més efectiu de l'educació intercultural a Xile. Entre d'altres, s'assenyalen els següents:

1. A nivell macro:

- Desenvolupar iniciatives tendents a fer visible la diversitat a la nostra societat (estat, universitats, ong, agrupacions socials, etc.).
- Promoure el respecte per les diferències amb accions d'afirmació positiva.
- Constituir en subjecte de drets a la població migrant en forma independent al seu estatus legal i assegurar el seu accés igualitari als serveis socials.
- Formular plans i polítiques socials amb enfocaments interculturals.

2. A nivell de l'estructura escolar

- Ampliar els programes educatius interculturals en termes de quantitat i qualitat.
- Promoure aliances i coordinacions entre organismes afins amb l'objectiu de lliurar una "institucionalitat" a les iniciatives educatives.
- Generar canvis a l'estructura escolar tendents a una descentralització efectiva.
- Formar docents en al menys tres àrees prioritàries:
 1. Representacions
 2. Maneig curricular
 3. Desenvolupament didàctic

3. A les escoles:

- Promoure un currículum pertinent en atenció a les condicions particulars dels centres:
 1. Utilitzar el context social i cultural com a font i recurs d'aprenentatge.
 2. Incorporar visions diverses al voltant de situacions o fets d'interès.
 3. Generar modificacions progressives al currículum.
- Promoure accions d'afirmació positiva a l'interior de les escoles:
 1. Generar estratègies d'integració per millorar les relacions.
 2. Fer visible la diversitat i donar-li espai a la quotidianitat dels centres.

Rolando Poblete Melis

Tesi: Educació Intercultural: teories, polítiques i pràctiques. La migració peruana al Xile d'avui. Nous escenaris i desafiaments par a la integració. Llegida per Rolando Poblete Melis. Directora: Silvia Carrasco.

